

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' maart 1981, 1e jaargang nr. 2

Bij de voorpagina

Deze foto werd gemaakt + 1942.

Het huis links werd bewoond door Freens en Tonia Hollanders.

Het witte huis behoorde toe aan Wijzen ("Wyzeke"). Hij werd geboren + 1850, ging op een kruk door het leven en was van beroep afslager op de veiling "aofroper".

Het huis heeft plaats moeten maken voor de oprit van het Europapark.

In het huis geheel rechts woonden achtereenvolgens:

1. Zjang en Nêt Gilissen (houthandelaar).
2. Mathieu en Maj Dassen.
3. Bêr en Nêt Pleumeekers-Roosen.
4. Mathieu en Maj Dassen.
5. Hogenboom en Anna Raike.
6. Joep Heynen (tijdens de verbouwing van zijn huis)
7. Pierre Bergenhuizen met vrouw en kind (huidige bewoners)

De kinderen op de bank zijn, v.l.n.r.:

Lieske Wolfs (nu wonende te Eijsden), Dénise Hollanders, Clara Wolfs, Jeanne Hollanders (geh. met Hub. Wolfs), Paula Hollanders.

De naam van de kleuter geheel rechts is onbekend.

Stichting 'Grueles', secretariaat Stationsstraat 69

6247 BK Gronsveld, tel 04408-1575.

Rabobank Gronsveld rek.nr. 11.75.15.000,

postrekening van de bank 11.72.822.

Abonnementprijs f 17,50 per jaar, losse nummers f 5,00.

Voorwoord redactie

Geachte Lezer,

Het is overweldigend hoe de bevolking van Gronsveld en Rijckholt op het eerste nummer van ons periodiek heeft gereageerd. Ook de belangstelling van oude inwoners en andere geïnteresseerden heeft ons zeer verheugd en stemt ons hoopvol voor de toekomst. Volgens onze penningmeester, Nico Span, hebben zich tot nu toe ruim zeshonderd belangstellenden gemeld om begunstiger-abonnee te worden. Ook hebben de diverse secties van de stichting inmiddels veel reacties ontvangen van mensen die actief mee willen doen, alsook van personen die bereid zijn om interessante voorwerpen ter beschikking te stellen. Dit laatste mede naar aanleiding van het radioprogramma "Speulentere" van 13 februari j.l. dat door de R.O.Z. werd uitgezonden en waarin enkele van onze leden aan het woord kwamen. Uit de vele reacties is ons onder andere gebleken dat veel mensen graag een bijdrage willen leveren aan ons periodiek in de vorm van een verhaal of gedicht in het dialect, maar dat zij dit niet goed durven omdat ze bang zijn taal- of stijlfouten te maken. Dit behoeft echter geen probleem voor hen te vormen, want de redactiecommissie bestaande uit: Joost Gadiot, Gilles Jaspars, Ton Kesselaer, Jo Reintjens en ondergetekende, wil graag met de auteur, indien hij of zij dit wenst, deze bijdragen corrigeren, voordat zij door Maria Martin-Jaspars worden uitgetikt en vervolgens gepubliceerd.

In dit nummer zult U weer rubrieken aantreffen van het presentexemplaar, uiteraard handelend over een ander onderwerp of als vervolg op een onafgewerkt artikel uit het vorige nummer.

Wij wensen U veel leesgenot en wachten met spanning Uw reacties af.

Namens "Grueles", Gerard Segers, secretaris.

Mededeling redactie

GRUELES - GROLES

Gruwelles, Gruweles, Grules; op de Gru(w)elijkste manieren werd gedurende de afgelopen maanden de naam van onze stichting en van dit periodiek "vermassekreerd". Niemand kende de juiste uitspraak.

Daarom hebben wij ons gewend tot een autoriteit op dit gebied: dr. A. Wethly uit Hasselt. Van hem kregen wij de volgende toelichting.

Om te beginnen: "Grueles" behoort te worden uitgesproken als "Groles". Om dit merkwaardige verschil tussen spelling en uitspraak te verklaren is het in dit verband nuttig de plaatsnamen Oirsbeek en Oirschot nader te beschouwen.

Deze namen worden, zoals wellicht bekend, uitgesproken als "Oorsbeek" en "Oorschot". In deze gevallen is de spelling als het ware achtergebleven bij de uitspraak: men zegt oo, men schrijft oi. Een moderne klank in een oud jasje.

Iets dergelijks heeft zich bij de plaatsnaam Grueles voorgedaan. De tot + 1100 bestaande uitspraak "Groeles" (Waalse schrijfwijze: Grueles) wordt onder Keulse (Rijnlandse) invloed vervangen door "Groles". De verouderde schrijfwijze "Grueles" blijft echter nog eeuwenlang gehandhaafd.

Op te merken valt nog dat de spelling -ue van aanzienlijk oudere datum is dan de hierboven aangehaalde -oi.

Tenslotte nog een paar benamingen voor Gronsveld zoals die in de archieven terug zijn te vinden:

Groensfeld	Gronsfeltz
Groensfeldt	Gronstzell
Groinsfelt	Grunseilt
Gronsel	Grunsel
Gronsfeldt	Grunsfilt

Gilles Jaspars.

't Wäor e sjtök van Groéselt

De Pötsjtèg begënt bié Pie van de Sjamiéd en sjejt oët ién 't Brook bie de sjmiéd. Nève 't hoés van de Molling sjtoûng de sjtroomzûil. Tössje de zûil en 't hoés wäor nog e dryheukske grond zoeget 'n viéf veerkante meter. Hié plaande de Witte van de Molling sjpruútsjes of ziejde hër nog sjenäozje. Saoves, es dat klejn vinsterke oëpe sjtoûng, hoers te Bèr op z'n trombon blaoze. Mèt de kèrmes sjtoûng Anneke Tina mèt ze krëumke nōga en sjpeklappe vuur de zûil. Zjeng Sjeffers sjtoûng mèt ze muüleke achter de zûil. Vuur twie sjtökke vlaoj kōs te èine kier op 't muüleke zitte. 't Leefste haw 'r riéstevlaoj. Hié wäor 't mieste ète aon.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Rés van de sjtèg wäor 'nne moër tot oonder ién 't Brook. Achter dè moër wäor neet vèul te ziën. Dao sjtoûng hër daan oüch vuur. Op d'n hook vuur de moër sjtoûng de poomp. Ich zaog 'r zjus mèt d'n haom en tobbe wäoter hoële. 't Lèste noüts woërd tegeliék mèt genoëme. Get lieger, dao tiëngenuüver, oonder 't sjop van de Molling, zaot 'nnen haon op de boüm van 't zèikvāot en kriede. Op de viëfsjèrder zaoten e pāor hoonder te suffice. Ién 't hoéswejke lepen d'n dèksten tiéd kaver. Behalve ién september, daan laoge dao op e sjtruubed de roejernètte te kleure. Boëve de graof, langs de duünehek, sjtoûng 'nne boüm Jacques Le Bel. De appele mèt wōrm laogen ién de göt. De göt zelf wäor van maosklawwe gemak. Achter, tiënge de hek, sjtoûnge de byjekōrf van Noonk Harie. Hié kaom ich Sjarel Jaspars tiënge. 'r Vertelde mich dat 'r nao de wasery wäor gewès. 'r Haw gereklameerd dat ze get mie zèip mōste gebruke. Meh 'r haw e verkierd aantwoërd krège. Die zaagte dat hër mie pepier mōs gebruke.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Nëven 't wejke van de Molling, boëven op de graof, de moosten van Zjang Dasse. De bleujende lelies kaome boëve de duüne hek oët. Daan 't hoés "oppe trepkes" van Sjiepers en Zjeng en Lies van d'n Doüts. Bié Sjiepers rogkde de sjoûw. Daan Lerang mèt Merie van de Kroûs. Wyjer Zjang Gorisse en Zjang Dasse. Dy zaote boëte oppe sjtōp. Dè groete plataan achter de moër aon d'n uüverkaant huurde debië. Ién de Pötsjtèg wäor oüch al get verkier vaan dok-kerre, oüskerre en sjlāogkerre. Dat wāore boere dy mèt fruet nao de vying goûnge. Zelfs 'nnen tiéd mèt wël kersjtāonzjele, èikele en kiëseblāojer. Op d'n hook woende de sjmiéd. Dè wäor 'nne baand òm e kerrāod aon 't sjmèje. Dao nève 't magezysje vaan de gemejnte, opgetrokke vaan sjpoerbèlle op z'nnen hoege kaant en dao uüver zeenke plāote. Daovuur, ién de niëtele, laoge de rejls en e pāor kipwègelkes vaan de kiëzelkoujl ién de Sjlak. Bié Zjang Dasse oppe mēstem sjtoûng de manèsj. Es ze aon 't dēse wāore of aon 't heksel sjniéje, leep 't pèrd ore z'n rōnsjes. Dao achter, ién 'n ren, de hoonder. Versjeje mèt 'nne gaanse kaole kop.

't Wäor e sjtök van Groéselt

De Sjnijderssjtèg Rés boëve woende Jeu Bos. Ich zaog 'm de sjtèg ién goën mèt 'nne gryzen top sjlagaofval. 'r Goûng d'n hoond vore. Vèur aon de sjtraot haw " 't Menneke " 'n kāomer vuur haor te sjniéje en te sjère. Leenks boëve woende Pieke Myngels mèt Mina. Hié hool ich de brōijn verf vuur de sjtaal en de hūiskesdèur. Ién 't meustemke sjtoûnge Reine Victoria proûme, dy wāoren altiéd gesjtiëpe. Daan kaoms te bié Zjeng van de Sjnyder, de muübelmèker. Dao nève Zjeng van de Sjnyder, de klyjermèker. Es hié 'nne gesjik woërd vuur 't pleentelōdderke, magkden 't neet vèul oët bié wè ste teréch kaoms. Van hié oët woers te toch altiéd wyjer gesjik. 't Wäor nao Tefiel en Zjeng Mans dy 't daan geliend hawwe. Bié Wiske van Sjtéske sjtoûnge de mèilekmuete nève de dèur. D'n hoond laog aon 'n kèttel ién z'n koûw. Nao ies get lève gehuurd te hebbe zeen ich Bèr van Sjtéske mèt e vërke de sjtèg op koëme. 'r Wäor bié Zjang Dasse mèt 'n zoëg nao de bier gewès. 't Vërke haw 'n toûw òm z'anne poet. Bèr haw 'n götsj ién z'n han.

De Sniijderssjtèg vreuger

't Wäor e sjtök van Groéselt

Aachter de moostem van Jeu Bos: de moostem van Tieneke Veen-sént. Daan de kiézelkoûjl van Sjiepers. 't Ziëf sjoûng altiéd vêrdig vuur direk te begênne. Op d'n achtergrond d'n oëve. De sjoûwvêger dè hié onder de panne woende, vloeg aof en aon mêt de rôpsje van oët de proûmebûimkes. Daan Bex de bekker. Deusj Hessels wäor d'n drywieler mêt broed aon 't iênlaaje. Nao de moostem van Van Thoor: de weenkel van de Witte van Geelke. Dè verkoch zoe get van aal. Van sôkker tot kloompe, van vlëis tot petrol. Bië Bèr van Klêrbo sjoûng de fits havverwës iên 't puürtsje. Vêur op d'n drêger 'n mèilekmuet; leenks achter 'n mèilekmuet. Rês achter de groete kan mêt de lieter iên. Verkier wäor neet zoe vëul iên de Sjnijderssjtèg. Huugstens 't aad Zjoke Rejnssjes mêt z'n sjees of Wiebe mêt ze mèilekkerke dè iên de Bäonent goûng mèileke. Daan nog Bèr en Tyne van Sjteske mêt hön kerre.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Op d'n hook: Van Thoor. 't Hoës wäor krëmkleurig en oonder griës. Aachter doër, tiënge 'nne witte moër oonder 't greun: de voljër. Hié môs ich êffe bliëve sjoën en 't roed puurtsje iên lore nao de goüdfenzaant. Daotiëngenuüver Bërke Wolfs mêt Merie van Graatsje. Merie wäor de hoonder aon 't vore. De fits van Bërke mêt 't vësjgerej sjoûng achter tiëngen d'n trap. Dao nève 't klejn Brook. Aon d'n uüverkaant: Noonk Hellemie. Mêt de Kiësmis haw hër nog bakproûme. Dy haw 'r gedruug op 't sjäop. Kërmesdiënsdig goûng v'r dao vlaoj ête. Dè wäor al jaors besjømmeld. Daan pagkde hër 't broedmets en sjërde de proûme- of appelsjyps devaan aof. Daan zaag 'r: Èt mer keenderkes, dat ês nog good. Wat vuur oüch doege, want nêi doerf vuur neet te zegke. Daonëve: Lemkes. Fiena Indebraek kaom 't breerke oët mêt hëure sjollek voül sôkkermoos. Daan Klëus Honnef. Dè wäor oppe sjeur mêt de vlëgel aon 't dëse. De wanmuüle sjoûng achter tiënge de moër. Vuur 't hoës oppe mëshoüp en de sjtraot lepen de hoonder. Van sjarrelhoonder haw ich doûw nog neet gehuurd, waol van sjarrellûij.

't Wäor e sjtök van Groéselt

De Manskessjtèg

Boëve rês iên de muüle woende ies Giljam van Frëns mêt Lyda. Daonao Zjêf van Nölke mêt Lyda. Eder mêt z'n êige Lyda. Daotiëngenuüver d'n tuin van Sjapawwe. Zjeng van de Sjef wäor vëur de hek aon 't sjère. Langs de wëg sjoûnge sjtruük en e pãor groete êikebûim. Lieger, tot oonder iên 't brook, wäor 'n aw, hoeg duünehek. Get lieger es de muüle, oonder 'nne groeten êik, woende Zjeng Mans mêt Bertien en Janna. Zjeng zaot op 'nne zak mêt de rök tiënge de wel en wäor de zich aon 't haore. Janna wäor mêt 't zëssel hoüt aon 't hoüwe. Lieger wäor de sjtèg zoegget toûwgegreujd. De hegke van twie kaante kaome boëve biëëin. 't Wäoter leep hié en dao iên 't dëwës doër de sjtèg. De braoks d'nne nak uüver de klawwe. Nève Zjeng Mans 't hoëswejke van Sjtéske mêt z'n duünehek. 'nne Roejernette en 'nne noëteboûm hoûnge bekaans gaans boëve de sjtèg.

De Manskessjtëg vreuger

't Wäor e sjtök van Groéselt

Daan 't wejke van Sjreurs. De kat van Nêt van Honnef hoûng tiënge de sjtam van 'nnen ossekop appelboûm. Vuûgel haw 't hiê nog genôg. Iên de hek van Sjreurs zaog ich 't nêske van 't sjtutsmejske, roontelôm gaans touwgemaak mêt mos en vëur 't luûkske vuur iên te goën. Iên de hek van Sjpawwe zaog ich biê 'n hegkemösj de joûnge koekoek iên 't nês ligke.

Wyjer op d'n achtergrond, iên 't böske, hoers te saoves de nachtegaol. Oûch hoers te of zaogs te hiê de bëveenk, kiësveenk, fitis, tjiftjaf, vlegevenger, sjpech en aander vuûgel. Hiê trof ich Zjoke Donnej. Hër sjtoûng hiê al bekaans 'n oor zaag 'r. Hër zaag: "Huurs te 't kiësveenske?" Dat hoërt ich. Meh ich gelûif dat hër 't neet biê hure eleng haw wëlle laote.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Boëve oppe graof, achter 'n duünehek, de moostem vaan Louke Seelisse. De boengërde kaome boëve de hek oët. Ich zaog de

dikke sopboene daan oûch hange. Louke zaot mêt ze ge' piepke mêt blêke dêkselke vëur op de gryzen trap. Dao nêve de moostem van Honnef, mêt oûch alweer 'n aw duüne hek. Boëve iên d'n hook sjtoûng d'n oëve. Onder iên d'n hook, aon 't breerke, onder 'nnen awwen huülenter, wäor de pôt.

Es sjnie laog wäor 't hiê 'n drökte en e kebaal van de iês-sjtölers. 't Ejnigste verkier wäor hiê es 'n koo gekaaf haw op 't Brook. Daan kaom waol 'ns ëine mêt e kaaf iên 'nne zak oppe kroûker de sjtëg op. Köppelkes hebbe 't sjoene van de sjtëg altiéd geziën.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Onder aon de Manskessjtëg heb ich 't ieste vrouwekoer gehurd. Es Nêt van Honnef, Bertien van Mans, Merie van Klëur en Nel van Sjmëts goûnge mëileke. Mêt 't mëileksjteulke iên hön han repe ze tegeliêk: "Kom mer gaw, kom mer gaw, môtteke dê, dê, dê, kom mer gaw". Es Anna van Miensje te läot wäor begöste dy keu dao tössjen doër oûch nog te buûke. D'n haom, 't mëilekkerke mêt muete of de fits sjtoûng tiënge de baj. Wäor de Lange Geel op d'n achtergrond boëterblomme aon 't mieje daan wäor 't 'n lëvende sjêldery. Tiëngenuüver 't klejn brook wäor de wej van Sjpawwe. Langs de wëg 'n duünehek. Dooaachter 'n ry groete ëikebûim. Get wyjer de wej iên 'n ry noëtebûim. Op d'n achtergrond 't böske mêt z'n broûjn beukebûim. Zjêf van Seelisse en Zjêf van de Sjlicher lepe mêt de rëip langs mich doër. Zjêf van Seelisse buügte, hër haw z'ne sjollek gesjëurd.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Nêve de wej van Depoûng: 't hoës van de Sjlicher. Vëur woende Dorus mêt Roselien. D'n drywieler mêt iês sjtoûng vuur de bekkery. Achterdoër woende Mëriejake mêt Berb. Mëriejake wäor zjus truk van 't merüile zeuke en wäor de gëite aon 't heuje. Mêt z'n gedëchte wäor 't alweer vuuroët biê de mëjblömkes. De hoonder en de klök mêt kuke lepen uüver 't Brook en de wëg. Saoves zaot de sjtöp voûl mêt manslûij, aad en joonk. Dao nêve Lies van Seelisse. 't Hoës wäor gewit en onderôm zjwert getërd. De vinsters, dëure en 't hoüte breer, wäore greun geverf. De plëj laog voûl mêt fitse, 't wäor dao

zjus 'nne kaffee. Daan Klëuske Sôdang mêt Myke. Dat hoês wäor
oüch gewit en getêrd. D'n oëve zaog ich rouke. Myke wäor dan
oüch vuur dry wêke broed aon 't bakke.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Get wyjer: Pierre Bekkers, sjlachtery en kwaffëur tegeliék.
Es boûmhoûwer sjtoûng 'r wiêd bekênd. Daan Pol vaan Zjaak
mêt Liêbe. Liêbe sjtoûng iên 'nne woûlk sjtöp, achter d'n
hoûp sjlaam en wäor de asseraoje van de sjtaof aon 't oêt-
sjödde. Pol sjtoûng, mêt d'n hoond aon z'n veuj ligke, vëur
aon de wëg. Pol wäor renteneer. 'r Zaag tiënge mich: "Joûng
de môs riék lève en érm sjterve". Dat hêt 'r daan oüch gëdoën.
Z'n leefhebbery wäor bié Pom-Pom get iên de moestem vreutele
op jach goën en iên de weenter prössedere.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Op 't klejn brook wäor altiéd get te doën. Jôp wäor sjloete
aon 't oêt goeje. De seldaote van Mesjreech wäore aon de
pool aon 't oefene, polssjtök sjprynge. Keender wäore mêt e
sjtruusjpieer kwakvösj aon 't opblaoze. Zjeng van Klëur wäor
de kannedasse aon 't vëge. De Lange Geel wäor mêt de flatter-
sjöp de flattere aon 't sjprejje of de boëterblomme en diste-
le aon 't mieje. Dao wäor deurekëuring. Pierre Bekkers of
Haj van 't Sjieperke wäore kannedasse aon 't hoûwe. Vrollûij
en manslûij wäore de kroen van "nnen ömgehoûwe kannedas aon
't opmäoke vuur érteriêzer, boengêrde, sjaanse, kachelhoût of
vuur de vérkeskëtel. Mêt vëul gekëks, boëve de belle van 't
përd oêt, wäor Doosje mêt d'n trëkbal de bûim aon 't oêt vao-
re. Oüch ês hié mêt hangeklap mennig keuke van ëigener ver-
aanderd.

't Wäor e sjtök van Groéselt

De Dúistersjtèg

Rës de kaffee van Kallebérg mêt dao achter de moestem.
Leenks, tot oonder, de wej van Klëus Sjterre. Aon twie kaan-
te 'n aw duüne hek. Hié en dao sjtoûng iên de hek 'nnen êsj
of 'nnen aandere verwêlderde sjtroék. Iên de graof sjtoûng
hié en dao weentergreun. De hegke kaome boëve biëëin. 't

Deze eik op de hoek Rijksweg-Dr. Poelsstraat is door de fam. Spaawen geplant op de dag dat Koningin Juliana werd geboren: 30 april 1909.

Hij werd gerooid op carnavalsdinsdag 1960 in verband met de bouw van de Boerenleenbank (thans RABObank).

De fam. Spaawen heeft toen als eis gesteld dat er een goede bestemming aan het hout zou worden gegeven.

Dit is ook gebeurd, want de banken in het Europapark zijn van de "Juliana-eik" gemaakt.

Wäor hié daan oüch nog al duüster. Hié en dao veel e bitsje zon doër de bläojer. Daan zaogs te boëve de sjtëg get daansende mögke of e weenterkuüningske van tekske op tekske doër de hek goën. Verkier wäor hié neet, waol vootgengers. Lûij die goünge mëileke of vuur get aandere 't brook ién mōste. Bugele Leen kaom mich hié tiënge mêt 'n maandel niétele vuur de vërke en Dries van Wöm mêt de sjlachterskuerf vëur op d'n drëger van de fits. Oüch woërd hié nogal gevryd of de vryjasj oëtgemak. Sjweenters es de sjnie laog, wäor 't hié zoe glad es 'nne sjpiégel. Daan vloegs te mêt d'nnen iéssjtool wie 'nne kenonskoëgel 't brook op.

't Wäor e sjtök van Groéselt

Achter de moestem van Kallebérg: de moestem van Zjang van Fréns. Biena kaom mêt 'nnen érm voül reberber 't moestemwëgske aof. Oonder ién 't puurtsje wäor e loëk oëtgezëg. Hié kōste de hoonder oët en ién loüpe. Die lepen daan oüch ién de sjtëg en op 't Brook.

Fons van Zjaak zaot vëur ién de zon, ién 'nne hoege rete sjtool en sjleep. Es ich op d'n hook nog 'ns roond loorde, zaog ich achter 't klejn brook d'n hoege wëg en 't groet brook mêt z'n kannedasse en z'n boëterblomme. Leenks de Wyjert mêt 't wäoterheuneke, haaf loüpend, haaf vlegend uüver 't wäoter. Daoachter de boerdery van de Roes en de Vos. Groéselt wäor oüch sjoen boëte de bos.

't Wäor e sjtök van Groéselt

GUS VAN DEN BOORN (van Zjeng van Bërke)

De sectie Dialekt heeft versterking gekregen in de persoon van Piet Mingels die in de toekomst met Wally van de Weerdt de interviews met oudere Gronsveldenaren of Rijckholtenaren zal verzorgen.

Historie

De grafkelder in de St. Martinuskerk te Gronsveld (slot)

Volgens de overlevering werd de kelder omstreeks 1915 voor de tweede maal bezocht. Nadere gegevens over dit bezoek zijn niet bekend doch waarschijnlijk zijn toen de loden lijkkasten alle opengereten. Waren de toenmalige bezoekers misschien geobsedeerd door de zinsnede uit het verslag van 1865 waarin sprake is van "het kleine sieraad wat hunne beenderen vergezeld"? Wie zál het zeggen?

Een feit blijft dat men bij een derde bezoek op 4 juli 1947 tijdens de restauratie van kerk en toren in de kelder een verbijsterende chaos aantrof. De bezoekers, waaronder Ir. Witteveen, constateerden dat de loden kisten, die vroeger in eikenhouten kisten waren geplaatst, alle waren opengerukt. Het eikenhout was bijna geheel vergaan en uit elkaar geval-

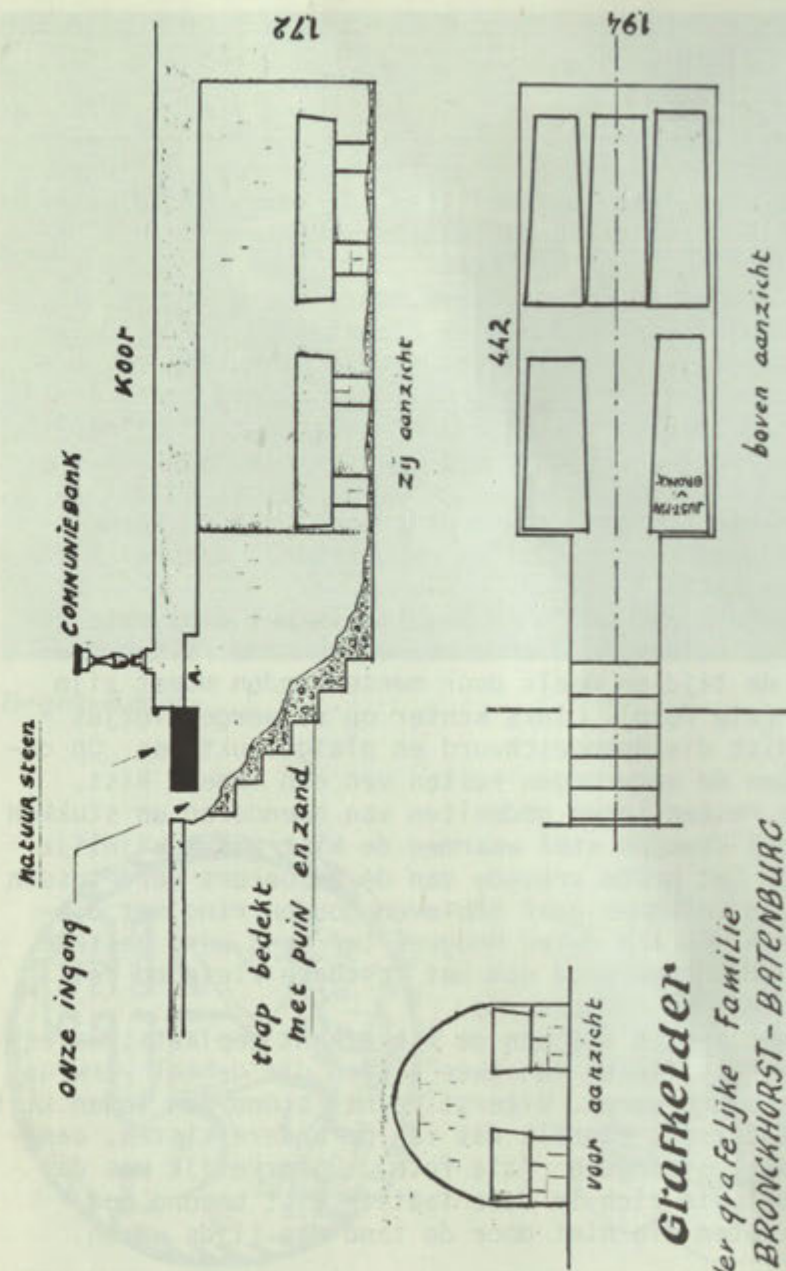
Ingang tot de grafkelder

Het stoffelijk overschot van Graaf Justus Maximiliaan van Bronckhorst

ten. Verder waren de loden kisten sterk aangetast, waarschijnlijk door de kalk van de omringende mergelsteen. "De inhoud is wanordelijk, de "fluweelen" bekleding ligt op den grond, één schedel is daar ook terecht gekomen". Was bij het bezoek van 1865 de lijkkest van Justus-Maximiliaan van Bronckhorst nog vrijwel intact, thans constateerde men dat de kist aan hoofd- en voeteneind geheel was opengescheurd. De vloeistof die men toen meende op te merken bleek nu geheel verdwenen; op de bodem bevond zich slechts een kleverige massa. Het eertijds gebalsemd lijk was vervallen tot een geraamte met hier en daar nog spierresten. "Aan de schedel kleeft nog eenig lang hoofdhaar, op de onderkaak restanten van de baard". Het verslag van 1865 maakte melding van een kleine loden kist die naar de mening van de onderzoekers gediend zou hebben als lijkkest voor een kind. Het kistje was daarvoor, naar de mening van de bezoekers van 1947, te klein. Volgens hen was het een loden bus die hart of hersenen van een der bijgezette doden had bevat. De kelder werd door hen in dezelfde toestand gelaten en op 4 juli 1947 weer gesloten. Op 18 mei 1960 werd door Karel Jaspars, Jef Clermont en

Grafkelder

der grafelijke familie
BRONCKHORST - BATENBURG
in de St. MARTINUSKERK te

GRONSVELD

G. van Meegen. 18-2-'67

ondergetekende het vierde bezoek aan de grafkelder gebracht. De situatie bleek geheel gelijk te zijn aan die van 1947.

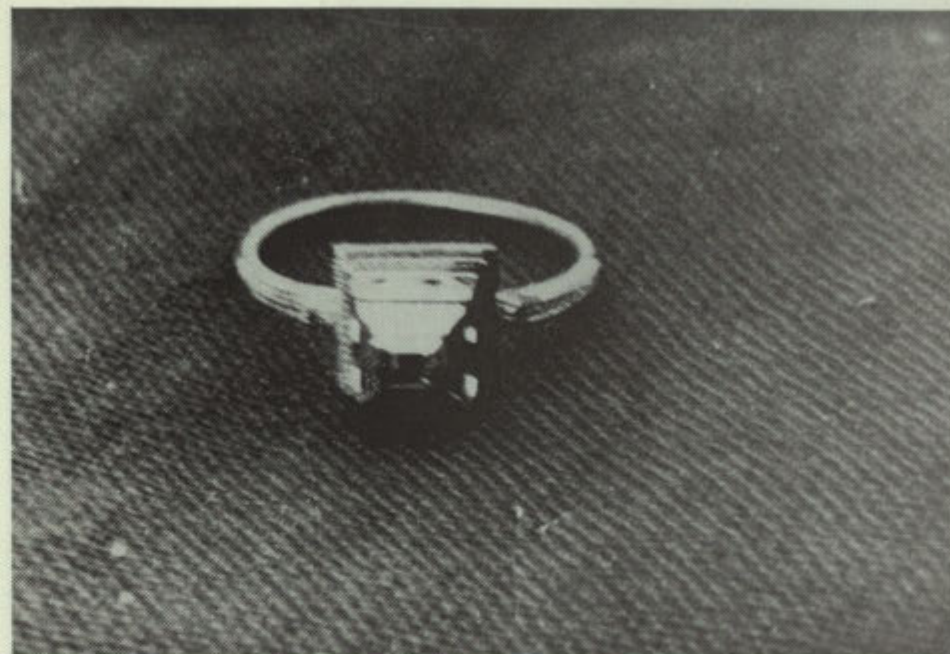
Het laatste bezoek vond plaats op 18 februari 1967 door: Jo Dassen, Gerrit van Megen, Laur Nelissen, Mathieu Pinckaers, Wil Reintjens, Karel Jaspars en ondergetekende. Bij deze gelegenheid werd door Laur Nelissen een aantal foto's gemaakt terwijl de situatie ter plaatse nauwkeurig werd opgemeten.

Allereerst deed zich het probleem voor: hoe de zware sluitsteen te verplaatsen? Met de ten dienste staande middelen was dit onmogelijk. Gemakshalve werd de steen dan ook niet gelicht doch er werden enige tegels verwijderd zodat men op deze wijze toegang tot de kelder verkreeg (zie foto). De ontstane opening (29 cm breed) was gevuld met puin (stukken mergel, leem en vuursteen). Na ze uitgediept te hebben bereikte men een schuin aflopende gang (2.60 m x 0.88 m), opgetrokken uit silex (vuursteen), maaskeien en mergel (zie tekening).

De vijf treden waren met puin bedekt. In het achterste gedeelte van de kelder ontwaarde men een enorme ravage die deels door de tijd en deels door mensenhanden moest zijn aangericht (zie foto). Links achter op de mergelblokjes stond een kist die opengescheurd en platgedrukt was. Op deze kist lagen de verwrongen resten van een tweede kist. Tussen deze resten lagen gedeelten van beenderen en stukken hout. Daarbij stukjes stof waarmee de kist waarschijnlijk was bekleed. Tot grote vreugde van de bezoekers werd tussen de ravage een volkomen gaaf gebleven gouden ring met diamant gevonden die aan deken Hoogers ter hand werd gesteld. Deze heeft ervoor gezorgd dat het kostbare kleinood veilig werd opgeborgen op de pastorie.

Naast de twee kisten die aan de linkerkant geplaatst waren lagen de overblijfselen van twee kisten die geheel verwrongen en verscheurd waren. Uiterst rechts stond een loden kist waarvan het deksel, evenals dat van de andere kisten, aan een kant was losgesneden (zie foto). Opmerkelijk was dat op de schedel die zich in deze laatste kist bevond nog hoofdharen zaten die niet door de tand des tijds waren aangetast.

Nader onderzoek van de kist die het stoffelijk overschot van

De gevonden ring

De loodmerken

Justus-Maximiliaan bevatte (zie foto), bracht enige, in het lood aangebrachte stempelafdrukken aan het licht, (zie tekening).

Bij navraag naar de herkomst bleek dat de rechter afdruk het wapen van de stad Antwerpen voorstelt. De betekenis van de linker afbeelding was niet te achterhalen. Waarschijnlijk gaat het hier om het z.g. "huismerk" van de maker van de kisten.

In de rechterzijwand van de kelder is het jaartal 1649 gekrast. Dit zou erop kunnen duiden dat de kelder in dat jaar werd gebouwd. Zekerheid hieromtrent bestaat echter niet. Evenmin is het zeker of Willem van Bronckhorst in de grafkelder is begraven, omdat, zoals vermeld, slechts één der kisten een inscriptie draagt. Het feit dat de grafkelder zich niet onder de graftombe bevindt zou het vermoeden kunnen wettigen dat hij niet is begraven in de eigenlijke grafkelder doch in de aarde onder de steen.

Naspeuringen hieromtrent zijn bij mijn weten nog niet gedaan.

De ravage in de grafkelder

De sectie Historie bestaat momenteel uit:

Jons van Dooren.

Gilbert Heynen.

Gilles Jaspars.

Emma de Kok-Janssen.

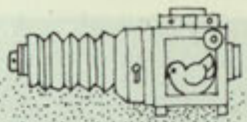
Jo Purnot.

Marie-Claire Roosen.

Micheline Wanders-Waber.

Gilles Jaspars.

Foto

Het verheugt ons ten zeerste dat wij zoveel reacties van U mochten ontvangen. Deze waren van uiteenlopende aard. Eén willen wij hier noemen.

Enige lezers wisten te melden dat de jongeman die op blz. 17 (3e van links) stond afgebeeld niet, zoals vermeld, Drik Bouchoms was, maar Zjang Dassen (van de Blène Fréns).

Om dergelijke vergissingen in de toekomst zoveel mogelijk te voorkomen, hebben wij een aparte groep gevormd die zich heeft belast met het uitzoeken van namen van personen die voorkomen op oude foto's.

Deze groep bestaat uit: Theo van de Weert (Jantje) en twee nieuwkomers: Sjarel Jaspars en zijn nicht Gidia Heynen-Dassen.

Bij de fotorubriek komt, naast de gebruikelijke onderwerpen, een nieuw onderdeel met de veelzeggende titel: Kên d'r hön noq?

Deze keer openen we met twee rasechte Gronsveldenaren: vader en zoon "Pootsj". Het is de bedoeling om korte, maar wel kenmerkende feiten of anecdotes over de persoon of personen in kwestie naar voren te halen.

't Sjpoek

Vreuger, wie m'r nog gelûifde,
iën 'n heks of iën e sjpoek,
wat zich aon de boskaant opheel
of hiel wiéd dêks op 't Brook.

Doûw woende hié 'nne sjmiëd iën 't duerp,
dê hêdde ze Pootsj, meh oûch waol Pie.
Meh de mieste veugde de naome säome
en zaagte daan gewoen Pootsj Pie.

Pieter Hubertus Spronck, (Pie Pootsj)

Pieter Hubertus Spronck, (Pie Pootsj) zoon van Johannes Spronck (smid) en Anna Catharina Berchmans.

Geboren: 16 december 1841.

Overleden: 23 december 1918.

Gehuwd met Catharina Hylants.

Hun huwelijk werd gezegend met drie kinderen: Marie (op jeugdige leeftijd overleden), Lies en Sjang.

Beroep: smid-landbouwer.

Dê Pootsj Pie, dat wäor 'nne sjoene,
dê heel altiéd van 'n grap,
hiel dêk es zoe 'nnen driên leep,
haw Pootsj Pie 't hëum gelap.

Gemeenlik wërgkde hër ién de zoëmer,
doër d'n däog get op ze laand,
en saoves es 't 'ns presseerde,
ién de sjmis oüch vuur 'nne klaant.

Daan laoge dao bié Pootsj Pie saoves,
(wat e versjèil mêt d'n tiéd vaan hûi),
God wêt wie vëul van dy joûng joûnges
en têks oüch waol e päor aw lûij.

D'n dêksten tiéd woërd daan gekald dao,
uüver 't wër of uüver 't vëld,
meh oüch woërd waol zoe en daan 'ns
'n aordig möpke dao verteld.

Meh op 'nne ziëkere zoëmeraovend,
(ze laoge allemaol weer biëëin),
wäor 't Pootsj dê 't groetste woërd haw,
en daan zjwëg 'n ederëin.

Hër haw, zaag hër, 't wäor gisteraovend,
'r kaom zjus truk van oët de Waan,
e sjpook ién de graof dao roond ziën sjloëpe,
meh gëine wis nog get devaan.

"Lang hêt zich niks mie laote hure"
zaag 't aad Drikske vaan de Zûil,
"de hoers dêks hié of dao 'nne klaogtoen,
meh dat wäor hiel dêk mer 'nnen ûil"

Noé wäor dao tössje dy joûng gaste,
oüch 'nne fleenke Hollense joûng,
dê bié hoeg en lieg bewërde,
dat e sjpook gaar neet besjtoûng.

Op dat woërd haw noé dê Pootsj
zjus 'nnen tiéd laank al géwaach,
want vuur dê sjlömme van dao boëve,
haw 'r e grepke oëtgedaach.

Jan Joseph Hubert
Spronck, (Sjang Pootsj)

Geboren: 21 januari 1882.
Overleden: 29 januari
1957.

Beroep: smid (maar
niet fanatiek).
Ongehuwd evenmin als zijn
zuster Lies die gebo-
ren werd op 4 juni 1887
en die overleed op 18
december 1940.
Zij had de gewoonte om
de boekhouding (voor
zover nodig in die
tijd) met krijt onder
de keukentafel te no-
teren.

Zoon Sjang werd door zijn vader in het smidsleven ingewijd.
Samen met zijn ongetrouwde zuster Lies woonde hij in het
ouderlijk huis. Sjang Pootsj was op velerlei gebied een
groot vakman, maar het werken op zich beviel hem niet zo
best.

Veel mensen met kwalen of ziekten gingen naar hem toe om
zich te laten zegenen.

Hij was een harmonie-man in hart en nieren, zijn saxofoon
was een van zijn beste vrienden. Onder de deskundige lei-
ding van Emiel v.d. Boorn (directeur) ontwikkelde hij zich

Koelik haw de joûng gesjproëke,
of Pie sjoët giftig op 'm aof:
"Hûi of muerge krys dich Witte,
van dat sjpook 'ns fijn d'n sjtraof"

Wie dē joûng dao nog mēt laachde,
doûw vroeg Pie: "Huur goje maan,
dörfs dich mēt ôs goën te lore,
nao 't sjpook dao iën de Waan?"

D'n däog daonao, biē duūsteraovend,
(d'n tiēd dē veel hön vëul te laank),
trokke ze allemaol doûw de Waan iën,
zoonder Pie, dē wäor zjus kraank.

De witten Hollender haw zich sjtiëkem,
'nne fleenke knöppel al gepak,
'r daag: 't sjpook zoûw toch 'ns kēne koēme,
daan kryt 't vaan mich ze fijn gesjmak.

Wie ze iën de ömgëving kaome
oe 't sjpook waol woërd verwaach,
hoerte ze opens leenks oēt de sjtruúk dao,
'nne sjpottende, helse laach.

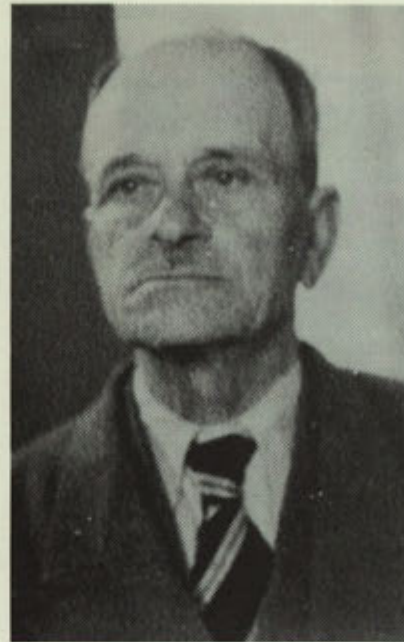
Aal eweg, wat ze mer kōste,
meh de Witte dē blēf sjtoksjtiēf sjtoën,
want dē hej 'ns gēn gewēite,
wat noē zoûw gebëure goën.

Dao sjut, rammelend mēt 'n kēttel,
e wit läoke op 'm aof,
de Witte dē blēf oonbewoëge,
doeg mer niks en waachde aof.

't Läoke kaom hiel laansem naoder,
meh doûw heef de Witte drop,
't sjpook dat zoe get neet verwaach haw,
d'r tössjenoët, hals uüver kop.

Dry daog naodat 't sjpook geveld wäor,
wäor Pootsj Pie weer iën de sjmis.
Meh wē daach dat 'r nao 't sjpook vroeg,
dē haw 't gaar en gaans toch mis.

Bēr Jaspars, z.q

tot een goed muzikant, met
een zuiver gehoor.

Hij was een van de weini-
ge gediplomeerde hoef-
smeden in de streek.

Toen de examinerator bij
het uitreiken van het
diploma aan hem vroeg:

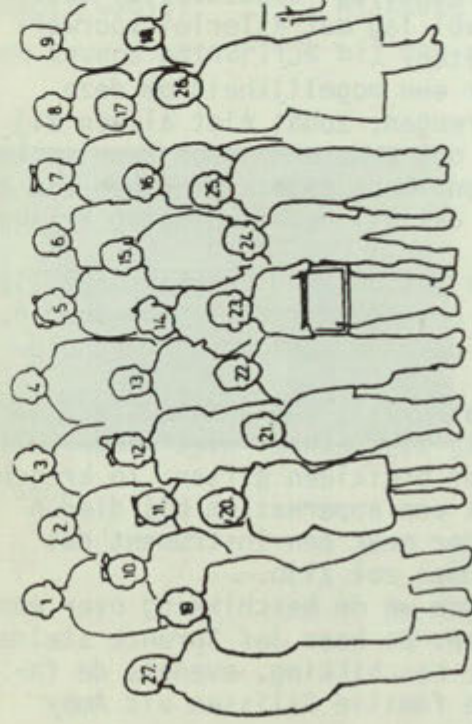
"En meneer Spronck, wat
gaat U nu doen?" luidde
het historisch geworden
antwoord: "Niets meneer".

En als ooit iemand zich
aan zijn woord heeft ge-
houden, dan was hij het
wel.

Na het overlijden van
zijn zus, heeft hij nog
verschillende jaren al-
leen gewoond. Zijn laat-
ste levensjaren heeft
hij ten huize van Liza
Mingels doorgebracht.

De schooljeugd van Rijkholt, 11 juli 1911

- 1 Zjang Frederiks, (Heugem). 2 Pitsje Doyen, (Noorbeek).
 3 Henri Dupont. 4 Josef Schrijnemaekers, (Zjeuve). 5 Lena Schiepers. 6 Agnes Dupont, (Habets). 7 Marie Frederiks, (Pieters). 8 Lena v.d. Weerd. 9 Lies Caelen, (Geulle).
 10 Lena Caelen. 11 Anna Joskin. 12 Marie Joskin. 13 Janna Joskin. 14 Nêt Caelen. 15 Maria Caelen. 16 Lucie Caelen, (kloosterzuster). 17 Nêt Schiepers, (Naus). 18 Liza Schrijnemaekers. 19 Guillemin Schrijnemaekers, (Massenaar).
 20 Nêt Hacking, (Spronck). 21 Leo Joskin. 22 Sjang Caelen, (v.d. Nêlis). 23 Sjang Caelen, (de Vrieje). 24 Mathieu Dassen, (Frêns). 25 Frêns Dassen. 26 Berbke Frambach. 27 Meester Jansen.

Streekmuseum

Er zijn na de eerste uitgave van "Grueles" diverse reacties bij ons binnengekomen. De meest bijzondere reactie kwam uit Eckelrade. Via Henk Hillegers hebben we contact kunnen leggen met Kim Groenendijk en Alda Kirkels. Zij zijn verwoede verzamelaars van oude gebruiksvoorwerpen en gereedschappen en zaten door ruimtegebrek met een en ander in hun maag. We konden de prachtige voorwerpen in bruikleen krijgen mits we de spullen kwamen ophalen. Het betrof hier maar liefst zes ploegen, enkele losse onderdelen en ploegsleden en bovendien nog een azijnpers.

Na onze eerste kennismaking ontstond er een levendig gesprek over onze bedoelingen en plannen. Ondertussen lieten zij ons de schuur zien, waarin hun verzameling "opgestapeld" was. Het bleek dat deze afgeladen vol lag met allerlei voorwerpen, gereedschappen en rariteiten.

Al lange tijd zochten zij naar een mogelijkheid om deze verzameling ergens onder te brengen, zodat niet alleen zij hier plezier van hadden, maar ook anderen konden kennismaken met deze waardevolle voorwerpen. Onze opzet sprak hen aan en ons gesprek had als resultaat dat wij de beschikking krijgen over hun verzameling.

Daar het hier gaat om ongeveer zes duizend voorwerpen zullen deze eerst gecatalogiseerd en gedocumenteerd moeten worden. We hebben Alda Kirkels bereid gevonden om ons hier behulpzaam bij te zijn.

Een dergelijke collectie is natuurlijk een unieke start voor ons doel: het streekmuseum. Wij zijn echter niet minder blij met diverse andere giften en/of bruikleen giften. Zo kregen we van Mej. Lena van de Weerdt een apparaat om bij dieren "een lavement te zetten". Zonder meer een instrument dat maar op weinig plaatsen te vinden zal zijn.

Via de heer Piet Spronck krijgen we de beschikking over een groot aantal landbouwwerktuigen. De heer Jef Spronck stelde een aantal oude werktuigen ter beschikking, evenals de familie Hagen uit Nijswiller, de familie Gilissen uit Amby en de familie Wolfs uit Eijsden.

We zullen in een van onze volgende uitgaven hieraan meer aandacht besteden.

Tevens zijn er nog diverse mensen die een of meerdere voorwerpen bezitten, waar wij te zijner tijd voor een kortere periode over kunnen beschikken.

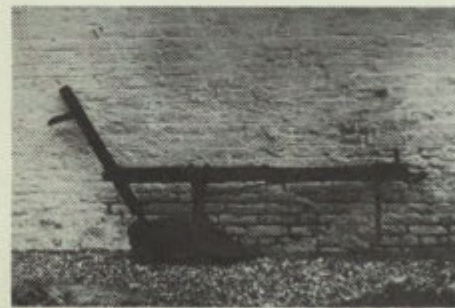
Hiervan zullen zo spoedig mogelijk door een van ons foto's gemaakt worden.

We hopen dat er na deze eerste reacties nog vele andere zullen volgen. Ons verzoek van de vorige keer zullen wij bij deze herhalen. Heeft iemand nog enig voorwerp of gereedschap, waarvan hij denkt dat we er interesse in hebben, waarschuw ons dan en we kunnen verder overleggen wat ons te doen staat.

De contactadressen voor onze afdeling zijn:

Jef Simons	Rijksweg 66 Gronsveld Tel. 2044
Hélène van de Weerdt	Rijksweg 58 Gronsveld
Joost Gadiot	Rijksweg 68 Gronsveld Tel. 1391

en tevens natuurlijk bij ons stichtings-secretariaat.

Pantie

Azijnpers

De kerktoën

Dat sjëif sjtoën, dat hêt z'n rëje,
de hebs dich te wiéd vuuruüver gebûig;
de wols uüver dy bûim heen lore,
deenk draon: noûwsjierighèid bedrûig.
En bis te noë kentént, wie de lénne neet mie sjtoën?
Noë kêns te weer nao 't voëgelsjete lore.
Noë bis te weer ién d'nnen awwen doén.
Noë zuus te weer de grenedeers,
de seldaote vaan ôs sjöttery,
de mejoor, de luitenaants, de adjudaante,
de biëlmaander op 'n ry.
Ze zién de bewäokers van de Broonk,
wie de tradiésie dat wêlt,
en dy vreug dat aad en joonk,
dat sjoen gebruik ién iere hêlt.

Get wêl v'r dich nog vraoge:
Es v'r aad zién en hiel meuj,
en heb v'r ôs dan good gedräoge,
laot ôs dan röste aon d'n veuj.
En zién v'r daan bié Slivvenhier,
daan zal v'r vuur dich bèje,
en vraoge hëum dan kier op kier:
"Laot hëum nog lang sjtoën, ôzzen toën,"

Dat hêt z'n rëje.

Sjarel Jaspars.

Twee oude Gronsveldenaren komen uit de ochtendmis en beginnen een gesprek op het kerkplein.

Zjeng : Hûi Zjo, e wërke hûi he?

Zjo : Jao, dat ês de meujte wërd. En nog get noûts?

Zjeng : Nêi, neet drek, meh wêts dich wat ze hié oonder aon de kerkfer aon 't aonvange zién? Ich heb hure zegke dat 't perkeerplaotse wërde vuur de sjaolmèisters.

Zjo : Meh wie köms te debiê? Dy hebbe toch ziëker plaots genôg, tos mich zoe. Nêi, ich heb hure zegke bié de bekker dat 't 'nne koëgelvenger vuur 't voëgelsjete goûng wërde.

Zjeng : Zoûws te menge? Ze zién vuur aal ién sjtaot, ze kriëgen 't nog vêrdig vuur e kèrmesterrein devaan te mäoke.

Zjo : Waach, loor, dao kömp zjus 'nne vaan de gemejnte aon. Zoûw v'r 't dè 'ns vraoge?

Zjeng : Dat ês good. Zeg meneer kunt U ons niet eens verdutse wat ze hieronder op het kerkplein aan het aonvange zijn?

Ambtenaar van de gemeente:

Nou kijk dat zit zo, heeft U even tijd?

Zjo : Ziëker allen tijd.

Ambtenaar van de gemeente:

Het kerkplein van Gronsveld neemt van oudsher een belangrijke plaats in in het leven van de inwoners van Gronsveld en Rijckholt. Voor hen die hier zijn opgegroeid blijft het in herinnering als schoolspeelplaats. Als kerkplein fungeert het tevens als ontmoetingsplaats voor jong en oud. De jaarlijkse bronkprocessie vertrekt en eindigt op het kerkplein.

Eénmaal per vier jaren is het kerkplein dé plaats waar de festiviteiten behorende bij de "Grote Bronk" plaatsvinden. Daarnaast wordt het plein gebruikt voor tal van activiteiten van diverse groeperingen of verenigingen, denk maar eens aan de jaarlijkse zeskamp, de wandeltocht van het missiecomité enz.

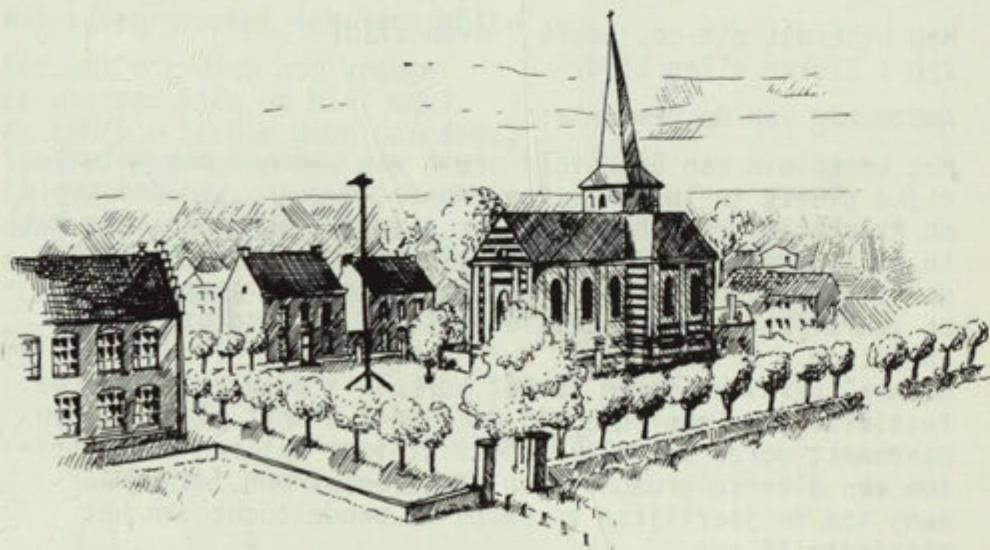
Tijdens een raadsvergadering afgelopen jaar besloot ons ge-

meentebestuur het zo belangrijke kerkplein te reconstrueren. In zijn huidige vorm heeft het kerkplein enkele duidelijke tekortkomingen zoals:

- geen duidelijke begrenzing;
- geen besloten karakter;
- duidelijk gemis aan groen.

Het gemeentebestuur besloot daarom aan civiel-technisch bureau Kragten in overleg met Monumentenzorg en oud-Gronsveldenaar Leo Halders de huiskamer van ons dorp te meubileren.

Deze plannen hebben geleid tot enkele kleine wijzigingen van het bestaande plein. Zo zijn onder andere een tweetal stroken grond aangekocht van de heer Simons en de heer Gadiot, teneinde de grondvorm van het plein rechthoekig te maken. Verder voorziet het plan in de aanplant van leilinden (*Tillia Cordata*), die zodanig geplant worden dat zij het rechthoekig karakter van het plein accentueren en in verticale richting een begrenzing vormen.

Zo komt het kerkplein uit te zien na de reconstructie

Het resultaat zal dan zijn dat het plein omzoomd wordt door een muur van groen. De bedekking van het plein wordt uitgevoerd in parelgrind van bruin-beige kleur, de boomkransen en molgoten worden uitgevoerd in kinderkopjes. Van oudsher is 't plein opgevuld met grind, stol en ander slijtmateriaal en omdat plaveisel koud en onpersoonlijk is, heeft men gekozen voor parelgrind.

Vooruitlopend op deze plannen zijn de twee lindebomen die van oudsher het kerkplein gesierd hebben, opnieuw aangeplant.

Dit zijn in het kort de plannen.

Zjo : Zo menier, es dat allemaol zoe gèit gebëure, daan kriëg v'r mich waol e sjik plein hië iën Groësel.

Zjeng : Dat wörd ziëker sjoen. Ich hoëp eleng dat ze get dikker bûim roontelöm plaante es dy twie kröppele dy ze noë geplaat hebbe.

Zjo : Jao, aandere ziën v'r al begraove ie ze boëven ôs oët ziën.

Zjeng : Bedaank dat d'r ôs dit heb wëlle vertelle menier, v'r goën 'ns wyjer.

De sectie Natuur heeft de positieve reacties, die ze de afgelopen maanden heeft mogen ontvangen, erg kunnen waarderen. Het ligt in de bedoeling om U door middel van dit periodiek op de hoogte te houden van onze activiteiten.

Op 10 februari j.l. werd in samenwerking met het I.V.N. (Eijsden) in Rijckholt een informatieavond gehouden over het Savelsbos. Tot ons groot genoegen kwamen er die avond + 200 belangstellenden, om inzicht te krijgen in zowel flora en fauna als ook in het beheer van ons bos.

Verder zijn er een 15-tal nestkasten gemaakt voor o.a. torenvalk, bosuil, boomkruipers en vliegenvangers. Deze kasten, deskundig vervaardigd door Piet Roosen, zijn door ons her en der in de natuur opgehangen.

Zaterdag 11 april a.s. wordt door ons in samenwerking met de schooljeugd de jaarlijkse opschoonactie gehouden, zodat onze veldwegen en bermen een grondige schoonmaakbeurt krijgen. Zondag 26 april a.s. is er een natuurwandeling gepland, nadere informatie volgt.

Verder delen wij U mede dat de sectie Natuur met de volgende personen is uitgebreid: Guido Martens, Piet Roosen, Sophia Jonkman-Swart, alsmede enkele jeugdleden n.l. Guy Jaspars, Christian Eerlingen, Victor Dassen, Loeki Mingels en René Hayen.

Zoals U in het eerste nummer heeft kunnen lezen, wordt er in iedere uitgave speciale aandacht besteed aan een in onze omgeving levende plant en dier.

In dit maartnummer zullen de gevlekte aronskelk en de das de spits afbijten.

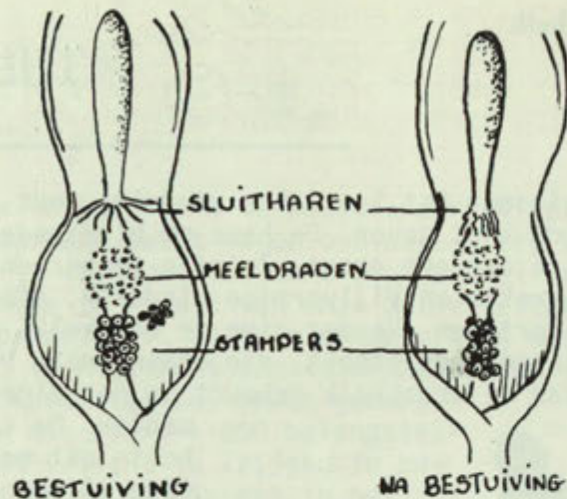

De gevlekte aronskelk

Wie in april-mei door het Savelsbos wandelt, moet zijn ogen maar eens goed de kost geven. De kans om bloeiende aronskelken te zien is dan erg groot. Ze zijn te herkennen aan de grote, langgerekte en pijlvormige bladeren, die vaak zwarte vlekjes vertonen. Verder zien we een kelk, waaruit een dikke, violette kolf steekt, die onaangenaam riekt. De bestuiving van de aronskelk gebeurt op een eigenaardige

manier. De stinkende kolf lokt motmugjes. Deze vliegen bij tientallen aan, zetten zich tegen de gladde binnenwand van de schede en vallen dan als bedwelmd in de diepte van de kelk. Als we echter een kijkje in de kelk gaan nemen, zien we dat de mugjes haastig heen en weer krabbelen. Maar wat gebeurt er nu met die mugjes? De kelk kunnen ze voorlopig niet verlaten omdat ze niet tegen de gladde wand kunnen opkruipen en omdat een krans van sluiitharen de "gevangenis" afsluit. Inmiddels komen de vrouwelijke bloemen in bloei: de stempels scheiden dan

een vloeistof af, die de mugjes graag lusten. De volgende dag gaan de mannelijke bloemen open en beladen de mugjes zich met stuifmeel.

De wand van de kelk wordt dan weer begaanbaar en de harenkrans begint te verschrompelen. De mugjes maken hier dankbaar gebruik van om te ontsnappen. Veel wijzer zijn ze door deze ervaring echter niet geworden, want als snel belanden ze weer in de volgende aronskelk. Het stuifmeel dat de mugjes met zich meevoeren, komt dan op de stempels terecht en de bestuiving is een feit.

Interessant is het misschien om te vertellen dat Jan Weertz (lid natuurgroep) het vorig jaar tijdens een voorjaarswandeling een afgeknakte aronskelk op een pad aantrof. Hij stopte de bloem in een plantentrommel, om thuis voor nadere studie te gebruiken. Toen hij thuis de trommel opende, zag hij tot zijn verbazing dat er een massa zwarte motmugjes in de trommel rondkropen. Doordat de kelk plat lag, had het onverwacht groot aantal mugjes kans gezien de kelk te verlaten.

In de nazomer kunnen we het resultaat van de bestuiving van de aronskelk zien. Waar eerst de kelken stonden, zien we nu steeltjes met vele felrode vruchtjes van deze plant (zie tekening). De vruchten, maar ook de rest van de plant zijn

giftig.

De gevlekte aronskelk komt voor in vochtige en schaduwrijke loofbossen. In Nederland is deze interessante plant vrij zeldzaam, maar in Limburg is hij vrij algemeen.

De das

De das behoort in Nederland tot de zeldzame zoogdieren. Door die zeldzaamheid en het feit dat de das een nachtdier is, zullen slechts weinig mensen ooit een levende das gezien hebben.

De das heeft een lange, stugge, grijsharige pels. De kop is wit met een brede, zwarte lengtestreep aan elke kant over het oog. Aan de voorpoten heeft hij sterke grote klauwen. Verder heeft hij een gedrongen, min of meer plomp lichaam, een korte dikke hals en een lange kop met een slurfachtig toegespitste snuit. De ogen en de oren zijn klein. Het lichaam is ongeveer 75 cm lang en de schouderhoogte bedraagt 25 tot 30 cm. Horen en ruiken kan de das uitstekend, maar zijn gezichtsvermogen is minder goed ontwikkeld.

De woonplaatsen van de dassen hangen geheel samen met zijn leefwijze. Het dier leeft in "burchten", die bestaan uit een aantal zelfgegraven pijpen van 30 tot 60 cm doorsnede. Bij het graven van die pijpen werpt de das de grond naar de oppervlakte, zodat na enige jaren "stortbergen" (zie foto) kunnen ontstaan van wel 25 kubieke meter.

Stortberg

Vrijwel alle burchten zijn gelegen op een helling. Hierdoor kunnen de dassen hun holen zowel diep onder de grond als voldoende ver boven het grondwater maken. Het voedsel van de das bestaat voornamelijk uit wormen, insecten, kikvorsen, muizen, jonge konijnen, bessen, noten, eikels en gras. Een enkele maal vergrijpt hij zich ook wel eens aan kippen. Maar verhalen over ware slachtingen onder kippen worden vaak ten onrechte aan de das toegeschreven. De voornaamste bronstijd valt in het midden van de zomer. Gedurende de paring blaffen beide dieren, doch soms gromt het wijfje alleen. Interessant is het dat het bevruchte ei zich de eerste 4 à 5 maanden slechts enkele malen deelt en dat de inplanting in de baarmoeder veel later geschiedt. Daar begint dan de eigenlijke ontwikkeling, die 6 tot 8 weken duurt. Van februari tot maart worden 2 tot 5 jongen geboren. In september of oktober gaat de familie uiteen, maar soms blijven enkele jongen nog de hele winter bij het wijfje. Na de winterrust worden ze echter door haar uit het hol verdreven.

Wanneer het erg koud is en er veel sneeuw ligt, blijft de

das dikwijls dagen of weken in zijn hol. Hij slaapt dan meestal en teert op zijn in de herfst aangelegde vetreserves. De duur van de winterrust is rechtstreeks afhankelijk van de weersomstandigheden.

Vroeger werd er op enkele plaatsen in Limburg de dassesport bedreven (op d'n das goën). Met behulp van speciale dassenhonden en een dassetang werden de dieren gedurende hun

Drinkende das

nachtelijke tochten gevangen en mee huiswaarts genomen. Jong gevangen dassen kunnen erg tamme en aanhankelijke huisgenoten worden. Oude dieren daarentegen zijn nauwelijks te temmen. In gevangenschap zijn dassen tot 15 jaar oud geworden. Tegenwoordig is de "jacht" op de das verboden. Deze volledige bescherming door de wet is zeer begrijpelijk omdat er nu in Nederland nog slechts 'n 400-tal dassen leven.

Het dassesvet, dat tegenwoordig uiteraard niet meer te verkrijgen is, werd vroeger tegen diverse aandoeningen gebruikt (stoflongen, reuma, uitslag etc.). De stugge haren

van de das werden gebruikt om scheerkwasten te maken. Op de tekening zien we de sporen van de das. Geen spoor van welk dier ook vertoont de opvallende lengte van de afdruken van de nagels, die door de zeer lange graafklauwen van de das ontstaan.

Vooraf de laatste jaren is het aantal dassen door verschillende oorzaken schrikbarend achteruitgegaan. Laten we echter hopen - en voor zover mogelijk eraan meewerken - dat dit zeer interessante zoogdier voor ons land behouden blijft!

De sporen van de das

